

פרשת עקב: לא תוכל כלותם מהר

בפרק ההבטחות והברכות לזכיה בארץ ישראל שבפרשתנו, מתנהל מעין דיון סמוי בדבר אופן ירושת הארץ. כתוב אחד אומר: 'כי יביאך ה' א-להיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונשל גוים רבים מפניך... שבעה גוים רבים ועצומים ממך, ונתנם ה' א-להים לפניך והכיתם'. עולה השאלה, מה משמעות הביטויים 'ונשל', 'והכיתם'? האם הכוונה היא לסילוקם המוחלט מן הארץ והשאתה בידי עם ישראל לבדו? על כך עונה המשכו של הפסוק: 'לא תכרת להם ברית ולא תחנם ולא תחתן במ... כי יסיר את בנך מאחרי...' הוי אומר: ההבטחה אינה כוללת נס א-להי שסלק את כל הגויים מן הארץ. ההבטחה הא-להית היא לנצחון במלחמה, אולם האופן שבו יבוצע ויושלם כיבוש הארץ נתון לבחירה החופשית של עם ישראל, ככל מצוה אחרת בתורה, שהקב"ה מצוה עליה אך אינו כופה את קיומה.

מצות התורה אינה מחייבת את עם ישראל לסלק מן הארץ, אלא רק להמנע מלכרות עמהם ברית ולחונם. ראייה לכך בפסוק המורה מהי העשייה החיובית הנדרשת: 'כה תעשו להם מזבחותיהם תתוצו ומצבותם תשברו ואשיריהם תגדעון ופסיליהם תשרפון באש'. לפי פשוטו של מקרא, המצוה אינה להשמיד את הגויים או לגרשם, אלא רק לעקור את העבודה הזרה, מחשש להשפעה שלילית עם עם ישראל. על הרקע הזה מובנת דרשת חז"ל, שיהושע בטרם כניסתו לארץ שלח אגרות ליושבי הארץ ובהן הציע להם שלש חלופות: 'מי שהוא רוצה להפנות יפנה, להשלים ישלים, לעשות מלחמה יעשה'.

בהמשך הפרשה, בפרק ההבטחות על החיים בארץ, שיתקיימו 'עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם', מבטיחה התורה: 'ושמר ה' א-להיך לך את הברית ואת החסד... ואהבך וברכך והרכך... ברוך תהיה מכל העמים... וכל מדוי מצרים הרעים... לא ישימם כך ונתנם בכל שונאיך. ואכלת את כל העמים, לא תחוס עינך עליהם ולא תעבוד את אלהיהם'. גם כאן, הקב"ה מאפשר את הנצחון על העמים והשליטה בהם, אולם הביצוע הישיר, מנוסח כמצוה ולא כהבטחה: 'לא תחוס עינך עליהם ולא תעבוד את אלהיהם'.

בעקבות זאת, בפיו של עם ישראל השאלה כיצד יוכלו להתמודד עם המשימה: 'כי תאמר כלבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם?'. על רקע האמור לעיל, השאלה יכולה להתפרש כשאלה כפולה: איך נוכל להתמודד עם הבעיה הצבאית והמדינית של כיבוש הארץ, ואיך נוכל להתמודד עם הבעיה הרוחנית-תרבותית של ההחשפות לתרבות הכנענית? התשובה לשאלה הזאת מבוססת על הבטחון בה: 'לא תירא מהם, זכור תזכור את אשר עשה ה' א-להיך לפרעה ולכל מצרים, המסות הגדולות אשר ראו עיניך, והאותות והמופתים והיד החזקה והזרוע הנטויה... כן יעשה ה' א-להיך לכל העמים אשר את ירא מפניהם'. בדברים אלו ניתנת הבטחה א-להית נחרצת לתמוך בעם ישראל במאבקו כנגד העמים היושבים בארץ. ההבטחה לסיוע לעם ישראל בהתמודדות עם יושבי הארץ רחבה מאד, עד כדי ש'וגם את הצרעה ישלח ה' א-להיך במ עד אבוד הנשארים והנסתרים מפניך'. בעקבות הבטחה זאת באה גם הוראה-הבטחה: 'לא תערוץ מפניהם, כי ה' א-להיך בקרבך א-ל גדול ונורא'. מן הפסוקים האלה נשמעת לצד ההבטחה לירושת הארץ ולהכנעת היושבים בה, גם דרישה המופנית לעם ישראל עצמו למלא את חלקו במשימה. כדי להבהיר עד כמה אין הקדוש-ברוך-הוא מתכוון למלא את התפקיד שמוטל על עם ישראל עצמו, נאמר מייד בהמשך: 'ונשל ה' א-להיך את הגוים האל מפניך מעט מעט, לא תוכל כלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה'. על הטעם של 'חית השדה נוספות בספר שופטים עוד שתי סיבות להשאת הגויים בארץ: 'לנסות במ את ישראל... ללמד מלחמה', וגם 'לנסות במ את ישראל לדעת הישמעו את מצוות ה''. (שופטים ג א-ד).

ההבטחה על כיבוש הארץ, כוללת גם הודעה מטרידה, שהנצחון במלחמות על יושביה לא יהווה סיוע פשוט של ירושתה. הגויים יישארו בארץ, לא ניתן יהיה לכלותם מהר. התורה מבטיחה 'והמם מהומה גדולה עד השדמם',

אבל מותירה את המלאכה לעם ישראל. הדגש בהשמדה אינו על השמדת האנשים, אלא על שריפת פסילי אלהיהם, ועל האיסור לקבל מהם כסף וזהב או כל תועבת עבודה זרה אחרת. בהמשך ספר דברים חוזרת התורה ומצווה פעם אחר פעם להתרחק מיושבי הארץ ומאמונותיהם, להמנע מכל מעשה שיגרום להשפעה אפשרית של תרבות עבודה זרה על ישראל. ההנחה החוזרת בכל ספר דברים היא, שבארץ ישראל ישארו גויים גם אחרי הכיבוש והנצחון הגדול, והם יהוו אתגר אמוני ומצוותי לעם ישראל.

באופן טבעי, קיימת נטיה בעם ישראל, כמו לכל בני האדם, לפתרונות מושלמים ומהירים לכל הבעיות, פתרונות קסם. החלום על ארץ-ישראל ריקה מאדם, התקיים לא רק בימי יהושע, אלא נמשך עד ימי הציונות המודרנית, שחלקים מהוגיה בחרו להתעלם מקיומם של גויי הארץ ולהתייחס לארץ ישראל כארץ שוממה מאדם המחכה לבניה שישוּבו ויתישבו בה. מן העבר השני, הגות חרדית אנטי-ציונית התנגדה לציונות בדיוק מאותה סיבה: הציפיה לארץ ישראל נסית, ריקה מגויים ומכופרים, ופטורה ממלחמות וסכנות רוחניות, גרמה להם להתנגד למהלך אנושי טבעי שיוּביל להקמת מדינה ריאלית, עם גויים בתוכה, עם יהודים שאינם שומרים מצוות, ואפילו הנהגה חילונית. דבר בלתי מתקבל על הדעת בעולם הפנטסיה של ימות המשיח, אבל מציאותי לחלוטין בכל התנ"ך.

גם בין אלו המכירים בכך שיש ויהיו גויים בארץ ישראל, קיימים גם חלומות של פתרונות פלא: גישה אחרת סבורה, עד עצם היום הזה, שעצמה צבאית ונחישות שלטונית נחרצת בצידה יספיקו כדי לשתק את הבעיה הערבית לדורות. עמדה זו מכונה בימינו: 'ימין'. אחרים אומרים: אפשר לחיות בשלום ובמישור עם גויי הארץ, אם רק נטפל בשאלה בכלים המדיניים הנכונים. אם נגלה נכונות לויתורים והתפייסות ואף לטשטוש הגבולות וההבחנות בין עם ה' לגויי הארץ. עמדה זו מכונה בימינו: 'שמאל'. התורה אינה מכירה בפתרונות קסם. לא לאדם הפרטי, ולא לאומה בכללותה. בתוך פרשיות ההבטחה הנהדרות ביותר בתורה, מקופלת גם הידיעה, שהקב"ה תורם את חלקו ב'סיעתא דשמיא', אבל אין בעולם הזה שום 'פתרון סופי', אלא רק דרך ארוכה ומאתגרת של נסיונות והתמודדות על קיום מצוות ה' מתוך מאיסה ברע ובחירה בטוב.